

A kitöltött szünetek sajátosságainak érvényesülése az angol (L2) spontán beszédben

Gósy Mária – Gyarmathy Dorottya – Beke András
MTA Nyelvtudományi Intézet

Bevezetés

A ‘kitöltött szünet’ (vagy ‘hezitálás’) terminus a spontán beszédben előforduló különféle orális, nazális vagy kevert típusú hangjelenségekre vonatkozik. Univerzálisan, minden nyelv hangzó változatában megjelenik, a fonetikai forma azonban kisebb-nagyobb mértékben nyelvspecifikus. Az angolban a jellemző kitöltött szünet az *uh* és az *um*, a portugálban az *uum*, az [ɐ] és az [ə], a franciában és az oroszban a leggyakoribb a semleges magánhangzó, a japánok az *ano*, *e*, *eto*, *ma* hangsorokat, a baszkok az *e-t* és az *m-t*, illetve a *zerá-t* használják (stb.). Különböző okok idézik elő azt, hogy a beszélő kitöltött szünetet produkáljon, például beszédtervezési nehézség, időnyerés, pragmatikai funkció. A szakirodalmi adatok szerint a kitöltött szünetek gyakoribbak és rendszerint hosszabbak a második nyelv spontán közléseiben, szemben az anyanyelveikkel. Kutatási kérdéseink a hezitálások akusztikai-fonetikai mintázatát, az L2 nyelvi tudásszint befolyását, valamint a feltételezett anyanyelvi kontaktushatást érintették. Hipotézisünk szerint a magyarban jellemzően leggyakoribb kitöltött szünetet fogják az adatközlők produkálni nyelvtől és az L2 nyelvi szinttől függetlenül mind az időtartamokban, a koartikulációban és a formánsokban.

Módszertan

A HunEng-D saját fejlesztésű, kétnyelvű adatbázisból véletlenszerűen választottuk ki 30 magyar anyanyelvű adatközlő (nők és férfiak) magyar és angol nyelvű narratíváit (családról, iskoláról/munkahelyről, hobbiról, ill. véleménykifejtés egy adott témáról) és a társalgás jellegű spontán beszédanyagokat. Az L2 nyelvi szintet tekintve tízen alacsony (14-15 évesek), tízen középfokú (18-19 évesek) és tízen felsőfokú (22-28 évesek) angol nyelvtudással rendelkeztek (B1, B2 és C1 a Közös Európai Referenciakeret kategóriái szerint). A magyar nyelvű felvételek időtartama 7,7 óra, az angol nyelvűeké 8,8 óra volt. A beszédanyagokat manuálisan annotáltuk a Praat programban (szakasz- és szószinten). Elemeztük a kitöltött szünetek előfordulását, az időtartamukat, a koartikulációs jellemzőket, valamint az első két formáns frekvenciaértékét. A statisztikai vizsgálatokat keresztábla-elemzéssel és GLMM tesztekkel végeztük (SPSS 19.0).

Eredmények

A kitöltött szünetek száma 4612 volt, ebből 3339-t a beszélők semleges magánhangzóként (sváként) produkáltak (72%). A magyar beszédben átlagosan 1,2 kitöltött szünet fordul elő percenként, míg az angolban átlagosan 2,5. A magyar spontán beszédben a legfiatalabbak 67,4%-ban, a 18 évesek 82,7%-ban, a legidősebbek pedig 65,9%-ban ejtettek semleges magánhangzót kitöltött szünetként. Ugyanezek az arányok az angolban a következők: 68%, 80,1%, 63%. A kitöltött szünetek időtartamai szignifikánsan hosszabbak a két fiatalabb korosztály angol beszédében (átlag: 440 ms) szemben a magyarral (átlag: 390 ms). Az L2-t C1 szinten beszélők kitöltött szüneteinek időtartamai nyelvtől függetlenül nagyon hasonlóak. A magyarra jellemző koartikulációs hezitálások (ekkor a kitöltött szünet vagy a szó első, vagy az utolsó beszédhangjához tapad, pl. *valami ööömódon* vagy *ésööö akkor*) nagy arányban jelentek meg mindhárom csoport angol beszédében is (magyar átlag: 77%, angol átlag: 70,3%). Mind a koartikulációs helyzet, mind a nyelv (L1, L2) tekintetében szignifikáns különbségeket kaptunk a kitöltött szünetek időtartamára. A formánsfrekvenciák nagyon hasonlóak voltak nyelvtől és életkortól, illetve az L2 szinttől függetlenül, szignifikáns különbség a két formáns tekintetében nem igazolódott. A hezitálások tehát fonetikailag mindkét nyelvben azonosak voltak, a svá kismértékben különböző hangszínű realizációi.

Következtetések

Elvárásunknak megfelelően a kitöltött szünetek lényegesen gyakoribbak voltak az L1, mint az L2 spontán közlésekben, függetlenül a nyelvtudás szintjétől. Nem volt különbség a semleges magánhangzók mint hezitálások hangzásában és koartikulációs jellemzőikben, vagyis az L1-ben megszokott stratégia érvényesült az adatközlők L2 beszédében is. A kitöltött szünetek időtartamai azonban nem voltak függetlenek a nyelvtudás szintjétől. Míg az L1-ben adatolt értékek nem különböztek nagyon a három csoportban, addig a B1 és B2 nyelvi szintet képviselőknél szignifikánsan hosszabb

szünetekre volt szükségük az angol beszédükben. A C1 szintű beszélőknél ilyen különbség nem volt tapasztalható. A nyelvtudás biztosabbá válása a szünetidőtartamok csökkenéséhez vezet az L2-ben, és nem különbözik az L1-ben mért értékektől. A jelen kutatás igazolta (i) a beszédtervezés kognitív folyamatainak jelentős különbségét az L1 és az L2 esetében a hezitálások tükrében, (ii) az anyanyelv nagymértékű hatását a vizsgált angol (L2) nyelvre, valamint (iii) felveti a nyelvtanítás felelősségét a minden nyelvre jellemző kitöltött szünetek fonetikai sajátosságainak tudatosításában.